

Wie durft nog zorgeloos door het bos te banjeren?

(1) In het gras liggen teken op de loer om ons te besmetten met de ziekte van Lyme. Vanuit de bomen belagen eikenprocessierupsen argeloze passanten met hun brandharen. En onder de grond bereidt het mediterrane draaigatje, een bijtgrage en nauwelijks uit te roeien mier (al omgedoopt tot 'dracula'), zich in miljoenenkolonies voor op een invasie.

(2) En dan hebben we het nog niet eens over de 'horrorsteek' die deze week in Nederland opdook. De grote broer van de toch al doodenge huis-tuin-en-keukenteek gaat actief op zoek naar slachtoffers die hij rennend tot wel 100 meter kan achtervolgen. Lekker dan. Waren we net gekomen van de terrorbuizerd. En kun je eigenlijk nog wel veilig wandelen op de Veluwe? Het is vast een kwestie van tijd voor het eerste kind wordt verorberd door de grote boze wolf.

(3) Oké, dat laatste is natuurlijk schromelijk overdreven. Maar uw verslaggever bespeurt de laatste tijd een licht aanwakkerende natuurangst. Leidt de fietsroute door een eikenbos? Liever eromheen. Een wandelpaadje met hoog gras? Dan toch maar die saaie asfaltweg. Picknicken aan de slootkant? Mwah, waarom geen terrasje?

(4) Waar is de tijd gebleven dat je nog zorgeloos door de bossen kon banjeren? Tegenwoordig voelt dat toch een beetje als spelen met je leven. Wie zijn gezondheid liefheeft, blijft beter op de gebaande paden. Toch?

(5) "Die angst is herkenbaar", zegt ecooloog en natuurfilosoof Matthijs

Schouten. "Ik zie het ook bij mensen om me heen: vrienden die afzien van hun geplande kampeervakantie in de natuur, bosuitjes voor kinderen die worden afgeblazen. Er is meer onrust over ongemakken en onveiligheid."

(6) Vergeleken met zo'n beetje de hele rest van de wereld schuilen in de Nederlandse natuur bijzonder weinig gevaren – voor zover je in ons dichtbevolkte landje al van echte natuur kunt spreken. Er sluipen hier geen beren, schorpioenen of wurgslangen rond. Maar de Nederlandse natuur is wel gevaarlijker aan het worden, erkennen biologen. Niet vanwege de anderhalve wolf die hier rondbanjert: wolven eten geen mensen. "Maar door klimaatverandering komen wel meer soorten onze kant op die ongemakken veroorzaken en ziektes kunnen overbrengen", zegt Schouten, die in dienst is van Staatsbosbeheer en Wageningen Universiteit. "Denk aan de eikenprocessierups, maar ook aan muggen."

(7) "Naarmate het warmer wordt, neemt niet alleen de kans toe dat exoten als de tijgermug zich in Nederland vestigen. Ook groeit bijvoorbeeld het risico dat onze doodgewone huissteekmug enge tropische ziektes als het westnijlvirus gaat verspreiden", zegt bioloog Arnold van Vliet (Wageningen Universiteit). "In Zuid-Europa was vorig jaar een grote uitbraak. In Italië, Griekenland en Roemenië heeft het westnijlvirus vorig jaar 181 levens geëist."

(8) De bioloog en oprichter van de Tekenradar wijst erop dat bij teken in Nederland al een vervelend virus is

85 aangetroffen dat tot voor kort alleen
in zuidelijkere landen als Oostenrijk
voorkwam: het teken-encefalitisvirus
(TBE-virus), dat hersenvliesontste-
king kan veroorzaken. “Sorry, ik be-
90 sef dat ik met zulke verhalen mensen
het bos uit jaag. Maar er ontstaat nu
eenmaal een nieuwe werkelijkheid.
Daar zullen we rekening mee moeten
houden.”

95 **(9)** “We hebben zelf schuld aan de
plagen die onze kant op komen. Dat
schuldbesef versterkt onze angst”,
zegt natuurfilosoof Martin Drenthen
van de Radboud Universiteit in Nij-
100 megen. “Klimaatverandering hebben
we zelf veroorzaakt. Maar denk ook
aan het grootschalige pesticide-
gebruik en andere manieren waarop
we het landschap onleefbaar hebben
105 gemaakt voor veel soorten, waardoor
er nu bijvoorbeeld te weinig roof-
insecten en vogels zijn om de eiken-
processierups onder controle te hou-
den. Het veroorzaakt een apocalyp-
110 tisch gevoel, dat ik bij mezelf ook
regelmatig bespeur: we hebben het
natuurlijke evenwicht verstoord, nu
gaat alles mis. Van ons veilige, aan-
gename huis op aarde zijn we een
115 onaangename plek aan het maken.”

(10) “Angst voor enge beesten zit bij
mensen sowieso diep ingebakken”,
verklaart bioloog Kees Moeliker,
directeur van het Natuurhistorisch
120 Museum in Rotterdam. “Ooit leefden
we op een ongerepte planeet met
alleen maar dieren en planten om
ons heen. Dat we op onze hoede zijn
voor gevaarlijke dieren, zit in onze
125 evolutionaire bagage. Daarom slaan
we sterk aan op berichten over nieu-
we vervelende beestjes. Zeker als de
media er nog een schepje bovenop
doen over hoe gevaarlijk die zijn.”

130 **(11)** De gevaren worden volgens
Moeliker nogal eens overdreven. “Het

is goed dat er aandacht is voor de
veranderingen die door klimaatveran-
dering gaande zijn in ons landschap.

135 Maar van de 39.730 soorten die in
Nederland voorkomen, kan slechts
een handjevol echt voor problemen
zorgen. Helaas zit de angst voor
keukentrapjes niet evolutionair bij
140 ons ingebakken, want daar gebeuren
veel meer ongelukken mee.”

(12) “De mens heeft altijd behoefte
aan nieuwe angsten”, stelt bioloog
Midas Dekkers. “Het is de reden dat
145 we kaartjes kopen voor griezelfilms.
Daarom wordt de angstwekkendheid
van nieuwe dieren die door klimaat-
verandering hierheen komen schil-
derachtig overdreven. Dat de Fran-
150 sen of Portugezen al eeuwenlang
met diezelfde dieren samenleven,
kan ons blijkbaar niet schelen. Als je
bang wilt zijn in het bos, kun je beter
bang zijn voor honden: die bijten elk
155 jaar 20.000 mensen het ziekenhuis
in.”

(13) Onze angst voor nieuwe beesten
wordt volgens de biologen ook ver-
oorzaakt doordat we zo weinig meer
160 van de natuur weten. “We zien de na-
tuur tegenwoordig vooral als mooi,
nuttig en harmonieus. Dat is een te
romantisch beeld”, zegt natuurfilo-
soof Drenthen. “Vroeger beseften
165 mensen veel beter dat de natuur
soms ook lelijk of gevaarlijk kan zijn.”

(14) “Vroeger haalde niemand het in
zijn hoofd om in korte broek en san-
dalen het bos in te gaan”, zegt Midas
170 Dekkers. “Een teek kon lang wachten
op zijn grasspriet. Maar nu kunnen
ze hun lol op met alle stadse bleek-
neusjes die door Natuurmonumenten,
Staatsbosbeheer en het IVN
175 (Instituut voor Natuureducatie) de
natuur in worden gejaagd. Stads-
mensen zien de natuur als recreatie-
object. Zodra ze dat pretpark betre-

den, weten ze niet hoe snel ze in het
180 dichtstbijzijnde pannenkoekenhuis
moeten komen. Maar de enige juiste
houding om de natuur in te gaan, is
met ontzag. Met een lange broek, en
stop die in je sokken.”

185 **(15)** In landen met meer natuur
heerst veel minder angst voor bees-
ten die wij eng vinden. Neem de wolf.
“In gebieden waar die nooit is weg-
geweest, beschouwen mensen hem
190 als normaal onderdeel van het leven.
Ze zetten hun schapen achter schrik-
draad of stellen een herder aan”,
zegt natuurfilosoof Drenthen. “In Ne-
derland is de wereld te klein als één
195 schaaap door een wolf wordt gegre-
pen, terwijl hier jaarlijks honderden
schapen worden aangevallen door
honden, maar daar hoor je nooit wat
van. Net zomin als we ons druk ma-
200 ken over de honderden doden per
jaar door fijnstof: die horen kennelijk
bij het leven in Nederland.”

(16) “Nieuwe problemen met opruk-
kende dieren lijken al snel onbe-
205 heersbaar omdat we niet meer weten
hoe we ermee om moeten gaan,”
zegt Drenthen, “terwijl er meestal
gewoon praktische oplossingen voor
zijn. Zoals niet onder een eik gaan

210 zitten in de periode dat eikenproces-
sierupsen actief zijn.”

(17) “Een deel van de overlast van
nieuwe plaagdieren zal door de
natuur zelf worden opgelost”, zegt
215 Midas Dekkers. “Vogels vinden het
heerlijk dat er ineens zoveel eiken-
processierupsen te eten zijn. Over
vijf jaar is het evenwicht hersteld,
dan zijn wij over de schrik heen.”

(18) “Ander goed nieuws: we zullen
met onze nieuwe plaagdieren leren
leven”, zegt ecooloog-filosoof
Schouten. “Ik moet toegeven dat ik
aanvankelijk zelf ook behoorlijk pa-
225 niekerig was over teken. Mijn jonge
studenten niet: die hebben standaard
een tekentang of tekenkaart op zak.
Als je je lichaam na een wandeling
goed controleert en teken meteen
230 verwijdt, is er niks aan de hand.”

(19) “Sterker: binnenblijven uit angst
voor een horrorteeaanval is onge-
zonder”, zegt Moeliker. “Het is be-
wezen dat de natuur mensen gezon-
235 der en gelukkiger maakt. Je kunt dus
beter gewoon naar buiten gaan en
genieten van al het moois om je
heen. Controleer jezelf alleen achter-
af wel op teken.”

*naar: Annemieke van Dongen
uit: Algemeen Dagblad, 22 juli 2019*

*Annemieke van Dongen is verslaggever en schrijft onder meer over voedsel,
landbouw en toerisme.*

Tekst 1 Wie durft nog zorgeloos door het bos te banjeren?

De voorbeelden in alinea 1 en 2 illustreren een verschijnsel dat benoemd wordt in alinea 3 tot en met 5.

- 1p 1 Welk verschijnsel is dat?
het verschijnsel dat
- A mensen banger worden voor de natuur
  - B mensen gevaarlijke natuur liever vermijden
  - C natuur in Nederland steeds gevaarlijker wordt
  - D natuur steeds meer wordt geassocieerd met ongemak

Na de inleiding kan tekst 1 worden onderverdeeld in vijf delen. Deze delen kunnen achtereenvolgens van de volgende kopjes worden voorzien:

Deel 1: Neemt onze angst voor de natuur werkelijk toe?

Deel 2: Welke nieuwe gevaren in de natuur bedreigen ons?

Deel 3: Waardoor wordt de angst voor de natuur veroorzaakt?

Deel 4: Wat is een goede manier om met de natuur om te gaan?

Deel 5: Wat voor goeds kunnen we verwachten als het om de natuur gaat?

- 1p 2 Bij welke alinea begint deel 3?

- 1p 3 Bij welke alinea begint deel 5?

In alinea 6 en 7 staat een ontwikkeling in de Nederlandse natuur centraal.

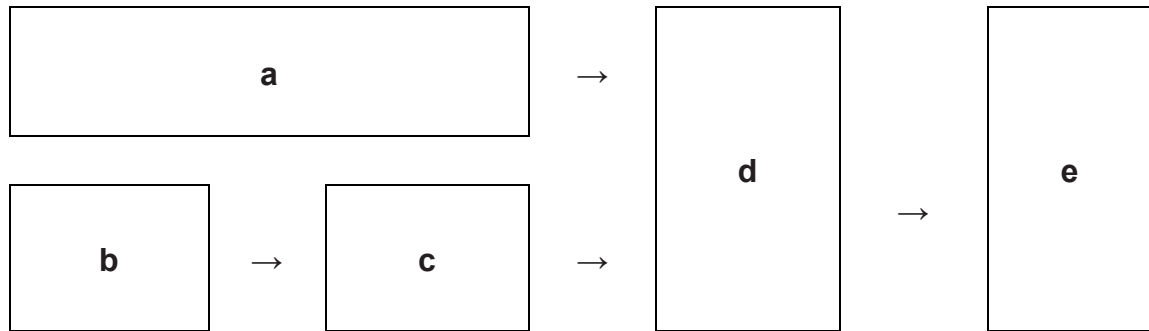
- 4p 4 Vat de informatie in alinea 6 en 7 samen. Doe dat door eerst uit onderstaande tabel de nummers over te nemen op je antwoordblad. Vul daarna de zinnen uit kolom 1 zodanig aan dat een goedlopende samenvatting ontstaat. Eén zin is al aangevuld. Zorg dat er correcte en volledige zinnen ontstaan. Gebruik voor je volledige antwoord niet meer dan 35 woorden.

De Nederlandse natuur is ...	1
maar volgens biologen ...	2
Dit komt door ...	klimaatverandering.
Die heeft tot gevolg dat ...	3
en dat ...	4

Een samenvatting van alinea 9 zou de volgende vijf elementen moeten bevatten:

- 1 meer angst/een apocalyptisch gevoel
- 2 grootschalig pesticidegebruik en andere manieren
- 3 klimaatverandering veroorzaakt door de mens
- 4 onleefbaarheid van het landschap voor bepaalde soorten
- 5 schuldgevoel vanwege de verstoring van het natuurlijk evenwicht

De onderlinge relatie van deze vijf elementen is weer te geven met behulp van het onderstaande schema van oorzaak-gevolgrelaties.

- 3p 5 Noteer de letters a tot en met e onder elkaar en zet daarachter het nummer van het element dat volgens de tekst op die plaats in het schema moet worden ingevuld.

“Maar uw verslaggever bespeurt de laatste tijd een licht aanwakkerende natuurangst.” (regels 25-28)

In tekst 1 komt een argument aan bod op basis waarvan gezegd kan worden dat die huidige, aanwakkerende natuurangst terecht is.

- 1p 6 Welke zin verwoordt dat argument het best?
- A De angst voor dieren zit evolutionair ingebakken bij de mens.
  - B De enige juiste houding om de natuur in te gaan is met ontzag.
  - C Problemen met exotische dieren lijken al snel onbeheersbaar.
  - D We worden vaker geconfronteerd met nieuwe ziektes en ongemakken.

“Maar uw verslaggever bespeurt de laatste tijd een licht aanwakkerende natuurangst.” (regels 25-28)

- 3p 7 Noem drie verschillende verklaringen uit alinea 10 tot en met 13 voor de toenemende natuurangst.

“Helaas zit de angst voor keukentrapjes niet evolutionair bij ons ingebakken, want daar gebeuren veel meer ongelukken mee.” (regels 138-141)

- 1p 8 Leg uit wat bioloog Kees Moeliker met deze uitspraak bedoelt te zeggen over ons beeld van de natuur.
Geef antwoord in één of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

- 1p 9 Welke zin verwoordt de hoofdvraag van tekst 1 het best?
- A Hoe kunnen we het best omgaan met de veranderende natuur?
  - B Is het terecht dat we banger worden voor de natuur?
  - C Wie durft tegenwoordig nog zorgeloos de natuur in te gaan?
  - D Zijn we banger geworden voor de natuur?
- 1p 10 Met welke omschrijving kan tekst 1 het best worden getypeerd?
- Tekst 1 kan het best worden getypeerd als een
- A activerende tekst.
  - B beschouwende tekst.
  - C betogende tekst.
  - D uiteenzettende tekst.
- 2p 11 Welke omschrijving verwoordt de hoofdgedachte van tekst 1 het best?
- A De angst die mensen tegenwoordig ervaren in de natuur is overdreven: weliswaar zijn er steeds meer ontwikkelingen die de natuurangst doen toenemen, maar een vergelijking met andere landen laat zien dat die problemen kunnen worden opgelost.
  - B Deskundigen noemen verschillende verklaringen voor de toenemende natuurangst, maar geven aan dat we nog steeds niet bang hoeven te zijn voor de natuur, ondanks het feit dat we tegenwoordig meer ongemakken van de natuur ervaren.
  - C Onder deskundigen leeft de vraag of de toenemende angst die mensen voor de natuur ervaren wel of niet terecht is, aangezien de problemen die ontstaan door veranderingen in de natuur zowel relatief beperkt als goed oplosbaar zijn.
  - D Vanwege klimaatverandering doen zich steeds meer problemen voor in de natuur die bij het publiek een bepaalde natuurangst opwekken, maar die door deskundigen gerelativeerd worden met de oproep om vooral van de natuur te genieten.

tekstfragment 1

- (1) Om de alledaagse 'gevaren' van de Hollandse wildernis het hoofd te bieden is 'meebewegen', volgens buitenpsycholoog Irina Poleacov, de beste strategie. "Tekenen bijvoorbeeld, die moet je serieus nemen. De ziekte van Lyme is geen grapje. Kleed je dus goed aan als je gaat wandelen (geen blote benen) en check bij terugkomst of je geen teek hebt opgelopen. Bereid je voor. En beweeg mee. Als het stormt, ga ik het bos niet in, maar loop ik over de hei. Als het regent of koud is, kleed ik me daarop. De natuur kan onvoorspelbaar zijn, maar als je samenwerkt, dan wordt diezelfde natuur minder bedreigend."
- (2) "Zaak is wel dat je ook leert dat de natuur niet eng of vervelend is", vult omgevingspsycholoog Agnes van den Berg aan. "En dat is iets wat je kinderen ontnemt als je ze overal met de auto naartoe brengt." "Wanneer je opgroeit in de natuur en elke dag aan de weerselementen blootgesteld wordt, maakt dat je in elk opzicht weerbaarder", bevestigt Poleacov.
- "Kinderen die zeven kilometer naar school moeten fietsen door wind, regen en sneeuw worden daar niet alleen lichamelijk sterker van, maar ook geestelijk. Dat je ondanks alles toch weer veilig thuiskomt en je weg weet te vinden, versterkt je zelfvertrouwen. Het vergroot je stevigheid en daarmee je natuurlijke evenwicht." Veel ouders durven hun kind echter niet goed los te laten en zeker niet in de natuur. Dat voelt onverantwoord.

*naar: Gebke Verhoeven, 'Hup, naar buiten!'
uit: gezondNU.nl 5, mei 2019*

- 2p 12 In alinea 1 van tekstfragment 1 wordt 'meebewegen' een strategie genoemd. Noem uit alinea 14, 15, 16 en 18 van tekst 1 steeds een voorbeeld van een dergelijk meebewegen. Noteer dus in totaal vier voorbeelden.
- 1p 13 In tekstfragment 1 komt een 'gevaar' van de natuur aan bod dat in tekst 1 niet voorkomt. Welk gevaar is dat?
- 1p 14 Uit zowel tekst 1 als tekstfragment 1 komt naar voren dat je moet 'meebewegen' met de natuur. Welke andere boodschap komt uit zowel tekst 1 als tekstfragment 1 naar voren? Geef antwoord in één of meer volledige zinnen.

Tekstfragment 2 is een ironische reactie op een krantenbericht over overlast door bevers in Limburg.

tekstfragment 2

5 (1) Wat bij de dieren natuur is, noemen we bij de mens ellende, schreef de Franse filosoof Blaise Pascal in zijn *Pensées*. Die oude gedachte bloeit elke zomer op in de media. Sterker: het lijkt wel of de zomerse natuurellende elk jaar weer weliger tiert. Natuur is niet langer bedreigd, maar een bedreiging.

(2) Voorlopig hoogtepunt was een prachtbericht in *de Volkskrant*, van onze alerte verslaggever Willem Feenstra. 'Limburg zucht onder de bevers', luidde de kop. Geen gewone bevers, maar 'probleembevers' – wie kent ze niet. Een siddering trok door mijn lijf. Puur genot.

10 (3) De probleembevers "eten gewassen op, graven gangen in oevers en bouwen dammen in beken". Veel gekker moet het niet worden. Door overstromingsgevaar knaagt de probleembever nu aan zijn draagvlak onder de bevolking.

15 (4) Kernzinnetje in dit prachtbericht over 'de geslaagde re-integratie van de bever': "Niet voor niets schreef de provincie in 2007 een beverprotocol en werd in 2014 een bevervisie opgesteld."

20 (5) Zo is het maar net. De mens staat tandeloos tegenover de machtige bever, maar met een portie protocollen en beleidsvisies werpt hij een dam op tegen het gevaar. De natuur krijgt ons er niet onder, dankzij het potvissenprotocol en wolvendraaiboek.

*naar: Jean-Pierre Geelen
uit: de Volkskrant, 6 juli 2016*

De ironische toon van tekstfragment 2 wordt benadrukt door het gebruik van beeldspraak rondom bevers.

2p 15 Citeer de drie voorbeelden van deze beeldspraak in tekstfragment 2.

Tekstfragment 2 noemt het opstellen van protocollen en beleidsvisies als oplossing voor problemen door oprukkende dieren.

1p 16 Wat vindt de auteur van tekstfragment 2 van die oplossing?
Hij vindt de oplossing een

- A bedreiging voor de probleembevers.
- B goede manier om met de natuur om te gaan.
- C onzinnige uitoefening van regels.
- D vorm van draagvlak creëren onder de bevolking.

De provincie Limburg komt met een protocol en een visie als oplossing voor problemen met de gere-integreerde bever (alinea 4, tekstfragment 2). Uit alinea 15 van tekst 1 kan een verklaring worden afgeleid voor deze reactie.

1p 17 Welke verklaring is dat?

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.